מאחז על כביש החוף

דני מנהיים, מראשוני היישוב ארסוף קדם, מספר איך חיים המתיישבים שלא שייכים למפלגה הנכונה.

29/03/18 08:56 י"ג בניסן תשע"ח , חגית רוזנבאום

שיתוף

כשאני צריך למלא כתובת בטפסים, אני נאלץ לשקר". דני מנהיים"
צילום: שלומי יוסף

אנחנו כמעט רצים אחרי דני מנהיים, מנסים להדביק את צעדיו הנלהבים.

כשהוא משוטט במטע העצים הענק שלו שממלא את האופק כמעט עד קו החוף, 70 שנותיו כמו נעלמות. בהתרגשות של ילד הוא מסביר על כל עץ שאנחנו עוברים לידו. אלמלא השמש העצים שנטע כאן במהלך 120השוקעת הדוחקת בנו, הוא היה עומד ומספר על כל אחד מ-עשרות השנים האחרונות בשתי כפות ידיו השזופות. מלבד השמות הידועים והארצישראליים, כמו חרוב, הדרים, אגוז, אלה ואשל, יש כאן עצים שמתהדרים בשמות מיבשות רחוקות, שקשה אפילו לשחזר. כל אחד התגלגל אליו מחבר כזה או אחר, ממסע שערך בארצות תבל או אפילו סתם ביקור במשתלה אקראית.

בתקופה הירוקה והקצרצרה הזו של השנה, הגן הבוטני הפראי של מנהיים מרגיש קצת כמו גן עדן. גווני הפריחה מבצבצים על העצים ובתוך העשבייה הרעננה, ועל מרפסת העץ הרחבה שמקיפה את ביתו יש ארגזים עמוסי תוצרת מקומית של לימונים, אגוזי פקאן ועוד. הוא מציע לנו לקפוץ אל הג'יפ ולצאת לסיור בפארק דינה, המשתרע ממש מעבר לגדר המטע שלו. כמו כדי להשלים את התמונה הפסטורלית, אפילו נאיבית משהו, מצטרפים מהבית הסמוך נכדו וכלתו, חייכנים, פשוטים, ילדי טבע שכאלה. אנחנו מקפצים על שביל הכורכר בין שדות מנומרים בצהוב, ירוק ואדום, כשלפתע שלושתם נעצרים בהתפעלות אין קץ: "סבא, הנה במבי!", קורא הנכד, וכולנו נעצרים להביט בעופר הקטן, שמחזיר לנו מבט תמה משל עצמו.

קאט. על הסצנה הירוקה והאידילית מאפילה מציאות אבסורדית שאופפת את מנהיים ושכניו כבר עשרות שנים. "אמרתי לשכנים פה: כל אחד יכול למצוא את עצמו כאן בוקר אחד כשמול הבית שלו עומדים דחפורים", הוא מפתיע. כמעט שעתיים אנחנו יושבים על המרפסת בצל עצי החורש של מנהיים, ושומעים אגדה אורבנית במובנה המילולי הפשוט ביותר. אפשר לומר שהמפגש בינינו, מתנחלי גב ההר, למושבניק מאחד האזורים השבעים ביותר במדינת ישראל, מעולם לא היה אמפתי יותר. כן, הוא מסביר לנו, זה הכול חלק מהשיטה. מנהיים חוזר ואומר לאורך כל הריאיון שהוא לא רוצה להישמע מריר, אבל ממשיך לתאר את מעללי ה"יד הנעלמה" כהגדרתו, שדוחקת בכל דרך את רגליו ורגלי שכניו ביישוב הבלתי מוכר ארסוף-קדם, אי שם בשטח שבין רשפון לשפיים, על כביש החוף. הוא, איש האדמה החילוני, מזדהה עמוקות עם מתנחלי יהודה ושומרון, איתם להבנתו הוא חולק מצוקה משותפת של ממסד שמתאנה להם כבר שנים. "כשאני שומע מה קורה ביו"ש, אני מכיר את הדברים גם מעצמי. אתם אולי חווים גם ירי, אבל את השאר אני מכיר גם. בכלל, כשתתעמקי בזה", הוא מגלה "תראי כמה עמונות נמצאות גם במעמקי מדינת ישראל". הוא מספר על מקומות שהיו בעלי סטטוס דומה ליישובו ונאבקו על קיומם, דוגמת כפר האמנים בעין הוד, שלבסוף נכנס למסגרת, ולעומתו נווה זוהר ליד ים המלח, שגוע אט אט בשל היותו לא רצוי על ידי הגורמים הרשמיים באזור.

החיים היומיומיים של קרוב לארבעים המשפחות בארסוף קדם אינם שגרתיים. נדרש היה מאבק כדי להכניס את הילדים למוסדות החינוך ביישובים השכנים, ואפילו תחנת ההסעה לתלמידי ארסוף קדם יום אחד פשוט התאדתה ונעלמה. "גירשו את הילדים שלי פעמיים מבית הספר, עושים הכול כדי להקשות עליך". גם בתחום התשתיות שוררת אנומליה. עד אמצע שנות ה-90' המים ליישוב סופקו מבאר חקלאית, ומשקי הבית לא היו מחוברים לקו מים רגיל. "אני בכלל לא רגיל למקלחת בזרם, רק בטפטופים כאלה", הוא מצליח לחייך עכשיו. רק בשנת 94', אחרי בדיקה של משרד הפנים, ניאותה המועצה לחבר את היישוב לקו המים של רשפון.

אם למשל תרצו לשלוח דואר לידיד בארסוף קדם, לא יהיה מען שתוכלו לכתוב על המעטפה. בכלל, היישוב למעשה אינו קיים באף רישום רשמי של המדינה. המשמעות? "אני נאלץ

לשקר כשאני ממלא טפסים שדורשים כתובת. אם אני רוצה להזמין כרטיס לאל על, צריך למלא כתובת. אבל פה אין שמות רחובות, אין בכלל יישוב בשם ארסוף קדם. לא קיים על המפה. כל פעולה פשוטה באינטרנט של רישום כתובת – צריך לשקר, להמציא רחוב ומספר. "זה נשמע שטויות, אבל זה מצטבר.

היום הדברים נרגעו קמעה, ותושבי ארסוף קדם מקבלים שירותי כביסה, מכולת ודואר ביישוב הסמוך רשפון. גם נושא מוסדות החינוך נכנס לאיזשהו תלם. מנהיים עצמו כבר מכהן כנציג במועצה. כל אלו, אגב, לא מפריעים לביקוש למגורים ביישוב להמריא לשיאים חדשים. אפילו בשעת הריאיון עונה מנהיים לטלפונים של פונים המתעניינים בשכירות ומגורים ביישוב הירוק והפסטורלי, במיקום חלומי למי שמבקשים להשתקע באזור המרכז. אולם רוב התושבים כאן הם צאצאי בעלי הקרקעות, שרכשו אותן עוד לפני קום המדינה.

קבורה בהמתנה

כדי לרדת לשורשי הסיפור הקפקאי הזה של יישוב יהודי בלתי מוכר בלב מדינת ישראל, שזוכה ליחס בהתאם, צריך לחזור יותר ממאה שנים אחורה. בסבלנות ובהנאה לא מוסתרת, שולף מנהיים את האלבומים הישנים עם תמונות הוריו בחזית בית המגורים הלבן, שהיום עומד דהוי קצת יותר סמוך לביתו שלו. מסביב חולות בוהקים, וגם תחילתה של חקלאות בה השקיע האב, מונצחת דרך הפילם. כדי להסביר את התהליך ההיסטורי, מנהיים גם שולף את מפות הפרצלציה שעשו הבריטים לאזור כולו, ומצביע על העבודה המדויקת שהותירה את חותמה עד היום על רצועת החוף שמול הרצליה-רעננה.

בארצות הברית. יהודים חרדים הקימו בניו-יורק 1912 יסודותיו של ארסוף קדם נטועים ב-חברה בשם אחוזה א' ניו-יורק. זו הייתה חברת מניות מסודרת בעלת תקנון, שהציבה לה מטרה חברתית-ציונית: לאפשר ליהודים לא עשירים לצבור כסף כדי לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה. "הם רצו שלכל אחד תהיה אפשרות לקנות לעצמו אדמה ולהתיישב בה". אנשי החברה עצמה קנו גושי קרקע נרחבים באזור הזה ובאזור גן יבנה. השלב הבא היה הגעתו של מתכנן לאזור. "צריך לדמיין את זה. הכול היה פה חולות, לא היה כלום. הוא היה רכוב על סוסו, וחילק את השטח בקווים ישרים מכאן, מהים, עד תחנת הרכבת של קלקיליה. הקו הזה היה הרחוב הראשי", הוא מצביע על המפה "והשאר חולק למשקים. לכן אגב קוראים לרחוב הראשי של רעננה הסמוכה אחוזה, על שם החברה הזאת".

אבל זמן קצר אחרי רכישת השטח וחלוקתו, בשנת 1929, פרץ המשבר הכלכלי בארצות הברית. בעלי החברה חששו לפשוט את הרגל, וכדי להציל את המצב החליטו למכור את הגושים המערביים, האזור שעליו נמצא כיום ארסוף קדם וסביבתו. "סבא שלי מגרמניה ועוד אנשים קנו מהם את החלקות".

השנה הייתה 33', והנאצים הדירו את היהודים שעבדו בתחום המשפטים. "סבא שלי היה עורך דין בגרמניה ואבא שלי היה דוקטור למשפטים, אז בניגוד ליהודים האחרים שלא ידעו מה קורה, הם הבינו מה עומד לקרות". אביו השלים את לימודיו בבאזל, עלה ארצה והמיר את הקריירה המשפטית בחקלאות. "מה שקרה אגב להרבה יקים", מציין מנהיים. "סבא קנה את החלקה, ואבא נהיה חקלאי פה", באדמה שבה מתגורר מנהיים עד היום. "אני זוכר עוד איך הגיעה המשאית המקרטעת, ואבא, שהיה חקלאי פרטי, העמיס עליה את ארגזי הירקות שגידל פה. כילד אני זוכר שנסעתי עם אבא לשוק הסיטונאי. אבא השתייך לליברלים של אז, שהאמינו כל אחד בעבודה של עצמו".

חברה בשם 'הכשרה' ביקשה להקים על הקרקעות הללו יישוב, אבל הנקודה בה התגוררו משפחת מנהיים והמשפחות הנוספות לא התפתחה. הנסיבות בארץ היו אז קשות: פרעות מצד הערבים, מלחמת העולם, "לא התיישבו פה הרבה אנשים והיישוב לא התפתח".

עם קום המדינה, הוקמו מועצות אזוריות מה שיצר "מוקדי כוח מרוכזים", כהגדרתו של מנהיים. ארסוף קדם נכנסה לחסותה של המועצה האזורית חוף השרון. אבל, כך הסתבר לתושבים, מישהו למעלה לא אהב את הרעיון של התיישבות פרטית, כפי שנהג אצלם – יישוב בו התושבים הם בעלי הקרקע, שנקנתה בכסף מלא. סביבם קיבוצים מהמילייה הסוציאליסטי, כמו שפיים, והם בתווך – אורחים לא רצויים. "התפיסה של הסוציאליסטים זה שהכיסא לא יכול להיות שלך, הוא של הקולחוז. הם לא רצו אותנו כפרטים, אבל רצו את הקרקעות שלנו. המועצה קבעה שהשטח שלנו שייך לרשפון, אבל לא קיבלנו שירותים בהתאם. מה שכל המושבים והקיבוצים סביבנו היו מקבלים מיד, בלי שאלות, כמו טרקטורים, תנאים נוחים לשיווק, רכש, הטבות – לנו לא היה כלום. אני רוצה להיזהר בדבריי, אבל הגיעו לפה כל מיני זרועות", הוא רומז "וזה אף פעם לא היה חזיתי. לא בא מעולם ראש מועצה שאמר: תעופו לי מהעיניים. אבל מסדרים לך כל מיני דברים ככה שיהיה לך קשה פה".

אחד הדברים הכי קשים שחוויתי בהקשר הזה, הוא כאשר התאלמנתי מאשתי דינה לפני " 11 שנים. ידעתי מה מחכה לי, מלחמת עולם. ידעתי אמנם שאשתי חולה, אבל לא הכנתי חלקת קבר מראש. אחרי שנפטרה, סירבו לאפשר לי לקבור אותה בבית העלמין ברשפון, שזה שם היישוב הרשום בתעודת הזהות שלי. לאן הגענו? אנחנו יהודים, אני נולדתי פה. מה הסיפור שלכם?". בסופו של דבר, הפעלת קשרים ומשיכה בחוטים הצליחה לאפשר למנהיים להביא את אשתו לקבורה ברשפון. בהמשך, כשהנושא התגלגל לבית המשפט, נזף השופט בעורך הדין שייצג את רשפון ואמר: "יש לכם מושג אלו השלכות רוחב יש להחלטה למנוע ממישהו קבורה?". הקבורה והתשלום ההולם הגיעו לבסוף על פתרונם, אבל את ההתנהלות הזו חווים כאמור מנהיים ותושבי ארסוף קדם כמעט בכל תחום, בו הממסד המקומי והכללי מערים קשיים כדי לגרום למתיישבים הלא רצויים להדיר את רגליהם מהמקום.

"הימין לא באמת שולט"

הקושי המרכזי, מטבע הדברים, הוא זכויות הבנייה במקום. "דבר ראשון שאדם צריך זו זכות לבנות", מסביר מנהיים, "אצלנו איסור הבנייה הוא כל כך קיצוני, אסור לשנות ולהוסיף כלום.

אתם באמת מאמינים שאמשיך לבשל בבית על הפתילייה שאמא שלי בישלה עלייה לפני 80 שנה? זה לא הגיוני!".

זכויות הבניה נשללו מהם בהדרגתיות. הקפאה, כמו שהוא קורא לזה, בדומה למתיישבים איתם הוא מזהה גורל משותף. מנהיים מפרט את התהליכים שעברו, שבסופם נותרו התושבים כלואים בחוסר פיתוח מינימלי מבחינת בנייה. התוצאה היא סיכון בבנייה לא חוקית שנטלו על עצמם מי שביקשו להמשיך לגור במקום, ולא ולהישאר בבתים משנות טרם קום המדינה. "זו תרבות לא מוסרית", מלין מנהיים, "אנחנו עם שאמור לנהל מדינה משלו, לא אמור להיות לנו פריץ. אבל זה לא מרגיש ככה. כאילו הכול פה מנוהל על ידי מישהו אחר. כמעט כולם פה עמדו בפני צווי הריסה בתחום הבנייה. אותה יד נעלמה", כפי שהוא מכנה את המושכים בחוטים, אלה ששייכים למפלגה ה"נכונה", "תבעה פה כמה בתים במכה אחת בתחום הבנייה. השופט חשד: כל כך הרבה פושעים במקום כזה קטן? הוא בא לפה ועשה את המשפט אצלי בבית. כשראה מה קורה פה, שאל: מה הבעיה? וביטל את הכול".

בפועל, המציאות לא השתנתה אחרי החלטת אותו שופט. מנהיים גם מדבר על שלילת זכויות בקנה מידה אדיר של בעלי הקרקעות מסביב. "קשה להסביר מה קורה פה. אבל כשאני מגיע לרשות לבקש לעשות משהו בקרקע שלנו, אומרים לי: אי אפשר, החליטו שזו אדמה חקלאית, הכריעו שזו תהיה שמורה. אני אומר: את זה החליטו אנשים מסוימים, אפשר להחליט אחרת. אתם לא רואים שיש פה אנשים עם זכויות? שזו קרקע שלהם? האנשים שקנו פה בדור הקודם, לא קנו את הקרקע בשביל הקיבוצים. הם היו יהודים שרצו שתהיה להם פה אדמה, רצו לשים פה רגל. אלו חלקות שיועדו להתיישבות.

יש בכל האזור פה מסביב", הוא מצביע על השדות הגדולים שמשתרעים מחצר ביתו כמעט " עד הים, "לפחות 5,000 בעלי מגרשים שאסור להם לעשות איתם כלום. זה עוול שכל כך הרבה אנשים, הדור שקנה את זה, אנשים שרצו לעלות לארץ, או כאלה שאפילו נפלו פה במלחמת השחרור ורצו להשאיר משהו לילדים שלהם, והילדים לא יכולים לממש מזה כלום, למרות שזו אדמה פרטית רשומה בטאבו שהייתה מיועדת לבניה".

מי הגורמים שאתה תולה בהם את האחריות לכל זה?

אנחנו לא יודעים בדיוק איך זה עובד", הוא נזהר ולא נוקב בשמות או אפילו בגופים " מסוימים, "אבל למעשה הימין בשלטון כבר 40 שנה ולא מצליח לעשות כלום. חלק משמעותי מהגורמים לכך הוא שמערכות השלטון עצמן נשארו אותו דבר. הקבוצה הזו, זה משהו מאוד עמוק אצלה. הם באמת ובתמים מרגישים שאחרים הם לא אותו דבר כמוהם.

אנשים צריכים להבין שזו שיטה שמופעלת לפי הצורך. יש להם ארגז כלים. אנחנו לא " מקבלים שום זכות, והקיבוצים ליד עושים מה שהם רוצים. אין עיני צרה בעסקים שלהם, אבל אני רוצה שכולנו נעמוד בשווה מול אותו סט חוקים. בסיפור הזה, תלוי מי אתה: יש אחד שבחיים לא יוכל לקבל כלום, ולעומת זאת אם אתה מהמקום הנכון – אתה פשוט מחליט שאתה בונה פה משהו, ובזה זה נגמר".

הדיבור על הממסד האדום שבעצם ממשיך לשלוט בישראל גם בעידן ממושך של שלטון ימין, מזכיר לפתע למנהיים ביקור ממלכתי בלתי רשמי שהתקיים ממש על מרפסת ביתו, ביישוב הבלתי מוכר. היה זה בסוף שנות ה-90', ונתניהו ניצב גם אז מול סבב חקירות. "הוא חשב, בטעות, שאם ינמיך פרופיל אז יירדו ממנו. הייתה איזו קבוצת תמיכה של חברים שהחליטו להיפגש כאן. אני זוכר איך אני ואשתי גזמנו את ענפי העצים ליד המרפסת לקראת הביקור.

הוא בא, ובאו החברים, היה ערב בלתי נשכח", הוא מספר בפנים קורנות, "אני זוכר שהשקענו בלסדר שולחנות ולערוך אותם, וביבי בא ואמר: לא צריך את כל זה, תזיזו הכול... דיברנו, היה מדהים". השיחה התגלגלה מטבע הדברים אודות החקירות, ומנהיים מזכיר את סיפור הציפור הסינית, שעלה באותה שיחה: "הוא סיפר שהחוקרים שיגעו אותו ואת שרה על איזה ציפור סינית. שניהם לא הבינו על מה מדובר, מה רוצים מהם. בסוף הם עלו על זה שהחוקרים התכוונו לציפוי סיני. שרה ביקשה איזושהי עוגה עם ציפוי סיני, והחוקרים כנראה ".בלבלו את הי' עם ר', וחשבו שמדובר באיזו ציפור סינית שהיא קיבלה בשווי מיליון דולר...

מטאטא לזיהום אוויר

אבל, כמו שמנהיים חוזר ומדגיש, לא הכול פה שחור. בעצם, הרוב בינתיים די ירוק. מלבד היותו של ארסוף קדם יישוב לא מוכר, יש לו עוד כמה מאפיינים בולטים, ביניהם מודעות סביבתית, ופרויקט החקלאות התיירותית שמוביל מנהיים בגן הבוטני שנטע. המודעות הסביבתית מתפרטת אצלם ליומיום השגרתי ביותר: "זוגתי אירית עושה כל בוקר הליכה ויוצאת עם שקית זבל ביד. היא אף פעם לא חוזרת הביתה עם שקית ריקה. אני מדבר איתך ברמת איסוף פקקים ובדלי סיגריות". המציאות הכתיבה לכתחילה את לקיחת האחריות על ניקיון האזור, שכן היות היישוב לא מוכר גרמה להזנחתו על ידי הרשויות גם בנושא הזה. "הכול פה היה מזבלה", מצביע מנהיים על השטחים מסביב, "היו תילים של לכלוך חקלאי ופסולת בניין. אני עובד, מנקה, מסדר, מטפח. יצרנו מצב שעכשיו יש פה מקום יפה, אנשים ".באים לטייל פה ונחמד להם

?לא קשה לנקות לבד כל הזמן שטח כל כך גדול

."ככל שמנקים יותר, קל יותר לשמור על זה. אתה גם מתרגל למראה הנקי"

נושא החקלאות התיירותית הוא ענף שמנהיים חולם שיתפתח יותר ברחבי הארץ, אחרי שגילה אותו בחו"ל. "חקלאות כמו שאבא שלי עשה, אין בה כבר טעם. אחרי מלחמת ששת הימים אבא שלי הפסיק כי ראה שלא יוכל לעמוד בתחרות מול החקלאים הערבים. אני נשארתי מחובר לתחום. אמנם במקצועי אני מהנדס מכונות, אבל עכשיו אין לי בזה הרבה עבודה. הפכתי את המקום הזה לחקלאות מסוג חדש, לא כזו שמוכרת עגבניות אלא סיורים ".בגן הבוטני בטבע, וגם הגלריה הירוקה – שזה פיסול בטבע, שעשוי מהטבע

רעיון הגלריה הירוקה התגלגל בעקבות פטירת אשתו דינה. "עוד כנער אהבתי לצייר. גם במקצוע שלי הייתי בעצם מצייר מכונות. יש לי שכנה שהיא פסלת בינלאומית, טניה פרמינגר, היא אוצרת הגלריה הירוקה כיום. אחרי השבעה על אשתי היא צירפה אותה לקורס פיסול בטבע, ומאז נתפסתי לזה". בשדות שמקיפים את ארסוף קדם הקים מנהיים את פארק דינה על שם רעייתו, והמטיילים בשביל הכורכר פוגשים לאורך השדות מיצגים ופסלים של אמנים מרחבי העולם, שעשויים מחומרים שונים ומביעים על פי רוב מסר שקשור לטבע, לאדם או לשניהם. אנחנו חולפים על פני מטאטא ענק שניצב הפוך, עם המברשת כלפי השמים שנמתחים מעליו. "מה זה אומר לדעתך?" שואל מנהיים, כפי שהוא שואל את הקבוצות הרבות שהוא מדריך כאן לאורך השנה. לבסוף הוא מסביר שהרעיון הוא כפול: לטאטא את זיהום האוויר שלמעלה, אבל גם "לנקות את האווירה שבינינו בני האדם. יש פה בקשה לנקות את האטמוספרה בשני המובנים שלה". בדרך פגשנו גם פרח שעשוי מגלגלי ענק של חברת החשמל, ושלושה סלעים עגולים שבאווירת הפסח מזכירים את קציצות הקנייידלך המפורסמות, אבל למעשה הן חיקוי למאכל יפני, שאמן מיפן הביא לכאן כדי להמחיש את .המזון שמגיע מהאדמה

אנחנו נפרדים ממנהיים בידידות, לא לפני שהוא מצייד אותנו באגוזי פקאן ולימונים שאסף מלוא חופניים מהעץ. מסתבר שכל עוד אתה יהודי שחי בישראל, לא תמיד צריך מאמץ מיוחד כדי לגשר בין ההר לשפלה. החיבור הפשוט לאדמה הזאת מאחד סביבו את כל אוהביה באמת.

Hagitr72@gmail.com